

Renröjden tillhör det som vi ofta romantiskt förknippar med samernas liv. Om deras verkliga liv ser vi inte mycket. Det här är en renröjd – och bilden kommer typlikt nog från en marknad.

Rubriken är inte min, och minskningar om samernas problem är begränsade. Sedan jag för tjugo år sen hade min första underläkarsbefattning – på Österåsens sanatorium i Ångermanland – och fick en inblick i norrlandsproblemen överhuvudtaget genom min chef, legendariske Helge Dahlstedt, har jag inte haft mycket tid att följa samernas kamp för likaberättigande.

Genom en tillfällighet blev jag

mer i den utredning som verkställdes av byrålederman Gustaf Johansson i Övre Soppero på uppdrag av Kiruna socialnämnd. 74 procent av renskötarna inom den undersökta samebyn Saarisvuoma bor i direkt hälsovådliga och utdömda förhållanden ruckel och uthus. I genomsnitt finns fem personer i varje rum. En och annan familj bor dessutom i torvgammen.

Den kris som kännetecknar förhållandena inom renskötseln framgår bl. a. av att var tredje familj tvingas anlita socialvården för livsuppehållet. Byns renhjord har mins-

om den hade myndigheternas stöd och om inte samernas egna initiativ kraftigt hämmades av det medeltida förmyndarvälde som de allt jämt lyder under.

I flera nummer av Samfolket drar man parallellen med Nordamerikas indianer, som förr ägde alla marker men drev bort från dem och hänvisades till en allt mera miserabel existens i reservaten. Sameombudsmannen Tomas Cramér kon-

Skrämmande misär i samebyar

1950 engagerad i ett annat svenskt rasdiskrimineringsproblem, när jag som tjänsteläkare vid Stockholms stads barnavårdsnämnd fick en omfångsrik polisrapport om zigenarna för remissyttrande. Det var då självklart för polismyndigheter, kommunala byråkrater och förtroendemän och nästan hela den svenska allmänheten att zigenarna skulle vara nämnsade till ett nomadliv i tält och husvagnar. Och om zigenarna själva inte kunde eller ville fortsätta som nomader, så skulle de hållas gång med de maktmedel som myndigheterna hade. Man hindrade dem från att bli bofasta. Denna brutala politik genomfördes i de flesta kommuner tills arbetsmarknadsstyrelsen och socialstyrelsen genom ett riksdagsbeslut 1960 gjorde till ansvariga myndigheter för zigenarnas rehabilitering och staten påtog sig kostnaderna för deras bosättning, omskolning, socialvård osv. Sedan dess har det kommunala motståndet mot zigenarnas önskan att bli bofasta i stort sett undaordits, och de flesta zigenarfamiljer har nu fått eller kommer inom de närmaste två tre åren att få människovärdiga bostäder och därmed den nödvändiga förutsättningen för att bli likaberättigade och produktiva svenska medborgare.

Rubriken "Skrämmande misär i samebyar" är hämtad ur senaste numret av Samfolket (1963: 2-3), den utmärkta och tyvärr för biesad månadsidékritik, som Svenska samernas riksförbund och Riksbyrå Same-Ålman utger (Hälsören. 18 kr., postgiro 38 67 32, Uppsala 1:1). Rubriken finns åter i referat av en undersökning.

"Skrämmande förhållanden om bostadsmisär för samerna framkom-

kat från 14 000 djur till 7 000 de senaste tolv åren. Samerna har i sin nöd tvingats tåra på renkapitalet och slakta mera årligen än återväxten ger tillbaka. Det råder över-

Av JOHN TAKMAN

skott på ungdomar inom byn och dessa måste erhålla utbildning, framhåller utredningsmannen."

Människorna i dessa byar kan inte själva lösa sina problem, och myndigheterna har, som det heter i referatet, "blundat för att kraftåtgärder är nödvändiga". Svenska samernas riksförbund har krävt öka anslag för att skicka instruktioner till de aktuella byarna. "Man vill från samernas sida att det råder medeltida förhållanden i den aktuella byden." Mest tragisk är ungdomens situation:

"Det finns ett stort antal ungdomar inom Saarisvuomas sameby med utbildningsbehov. Endast i liten utsträckning skickas barnen till högre utbildning. De ungdomar som nu utbildas kan räknas på ena handens fingrar. Miljöfaktorer och ekonomiska omständigheter är effektiva hinder. I åldern 16-21 år finns inom byn 23 flickor och 13 pojkar. Utredaren Gustaf Johansson anser att 9 pojkar och 17 flickor är i stort behov av ytterligare utbildning."

I denna som i många andra samebyar är det relativt få familjer som äger mer än 200 renar. Det väcker det krävs minst 500 renar för att en familj ska få en bärning som livsvärdig med andra grupper. I nära nog varje samby av Samfolket betonar man att det är nödvändigt med en modernisering och rationalisering av renskötsel, att de renskötande samerna kan få en människovärdig levnadsstandard. Denna process är på gång men skulle kunna leda till snabbare rensköt-

staterar att samernas liv i vårt land är kringgårdat av mängder av diskriminerande särbestämmelser:

"Att man nu har döpt om lappfogdarna till konsulenter är en förändring i stil med att SJ döpt om tredje klass till andra: i sak är allt vid det gamla.

Några exempel på diskriminerande bestämmelser: i tolfte paragrafen i renbeteslagen stadgas att landets 43 samebyar skall hålla sin årsstämma inför lappfogde eller landsfiskal – jämför med det skri som skulle uppstå om en vanlig häradssällman skulle tvingas hålla sina sammanträden inför en statlig tjänsteman.

Myndigheterna har också möjlighet att i administrativ syfte ta undan renbetesmark, en bestämmelse som direkt gör intrång i samernas privaträttsliga förhållanden. Flygfältet i Kiruna och järnvägen Kiruna-Svappavaara är praktiskt exempel på ett sådant förhållande. Flygfältet ligger mitt i renarnas gamla flyttningssväg, som egentligen är skyddad av en lagbestämmelse som man har struntat i.

Och även om det inte finns bestämmelser som hindrar en same att bli rik, så är myndigheternas obefintliga krafttag för renskötseln hinder nog. Renskötseln är helt enkelt ett småbrukarproblem som statsmakterna har låtit bli att ta itu med." (Samfolket 1963: 11-12.)

En delegation från Svenska samernas riksförbund uppvaktade statsministern och jordbruksministern den 4 oktober 1963 och krävde bl. a. ett slut på det förnedrande och dyrbara förmynarväldet och ett "överförande till samerna själva av arbetsuppgifter, som nu alldeles i onödan utförs av myndigheterna".

Min skärpa om samernas aktuella problem är huvudsakligen indirekta. Men jag är övertygad om att man först av allt måste lyss-

SKRÄMMANDE...

FRÖT. FRÅN STD. TVA

na till vad samerna själva har att säga. Om de upplever sin situation i Gog som desperat, så är det deras ord, inte deras förmyndares som vi ska ta på allvar. Att samerna har ett ekonomiskt intresse att bevaka kan rimligen inte användas som argument mot deras talesmän. Vilka grupper har inte ekonomiska intressen i vårt samhälle? Är kanske sackförningsrörelsen en enbart ideell rörelse? Eller lantbrukarnas förklaringsrörelse? Eller den byråkrati, som samerna kämpar att slippa ifrån och som nu kostar en miljon om året?

Det finns alltså likheter mellan samernas situation och indianernas. Det finns också en likhet med zigenarnas situation, en likhet som jag anser måste uppmärksammas. Samtidigt som svenska folket i stort fick en kraftigt höjd levnadsstandard från krigsslutet 1945, fick zigenarna en snabb sänkning av sin standard i och med att deras traditionella sysselsättningar — tvölvverksamhet, kopparslageri, förtöjning, orkestermusik — förlorade sin marknad. Ännu på tjugotalet var det ingen dramatisk klyfta mellan det i och för sig fattiga liv som zigenarna levde och den milår som stora delar av det övriga svenska folket levde i. Men på ett tjugotal år kom denna utveckling, där majoriteten av folket i Sverige fick en allt bättre bostadsstandard, utbildningsstandard, fritidsstandard o.s.v. samtidigt som zigenarna förslummas alltså snabbare.

Sedan arbetsmarknadsstyrelsen blev ansvarig myndighet för zigenarnas rehabilitering har denna förslumning på några få år till stor del eliminerats — men åtgärderna har i många fall kommit tio, femton, tjugo år för sent. Många zigenare som tidigare var exemplariskt duktiga produktiva personer har alldeles i onödan blivit kroniska socialvårdsfall på grund av den mångåriga passivitet de tvingades till i väntan på bostäder och omskolning. Och många barn och ungdomar har fått växa upp i ett demoraliserande passivt lägerliv och sannolikt blivit skadade för lång tid, i vissa fall kanske för alltid.

Rapporten om den skrämmande misären i samebyarna bekräftar mistankar som jag länge har haft om att vi i lappmarkerna producerar samma problem — och för övrigt mycket större, med hänsyn till att det gäller många tusen medborgare. Passiv socialvård är den sista och dyrbaraste lösningen på ett problem som i första hand gäller bostäder, yrkesutbildning, om-

skolning och produktiv sysselsättning. Ett enda års dröjsmål med aktiva arbetsmarknadsåtgärder för de många sameungdomar och vuxna, som måste överge renskötseln, kan få

Orgier i fattigdom

Men knapp två minuters färd från de fina bostadskvarteren befinner vi oss på West Dallas Street mitt i ngerkvarteren. Här dr nks fattigdomen i alkohol och narkotika i de eländiga krogssytor där finns det bus med gande hål i stället för fönsterglas.

Rikedom och fattigdom firar i Texas orgier. Dussintals oljemiljoner ser sju Cadillac, som de — så skriver John Bainbridge i "The Super-Americans" — varje år byter ut som vore de as-koppar. Texas kräusar äger tillsammans 6.000 privata flygplan: När oljemagnaten Pat Rutherford gav ett party för senator Johnson i närheten av Austin fraktades de 800 gästerna till med 83 flygplan.

Mellan de 200.000 oljekällorna finns det stora områden, som saknar elektricitet. Där sitter framför de eländiga husen till skelett avsmagade människor och barn, vars utseende påminner om antituberkulosaffischer. Ett stenkast från världens dyrast varuhus, Neuman-Marcus, där det säljs Chinchillas till damerna i dussintal, sitter blinda tiggare på trottoarkanten.

blivit rika, så anser man att de som förblivit fattiga har sig själva att skylla. Ingenstans finns det så vida hattra och så tränga hjr ritan som i Texas!

Kvotkultur

Det mest apöklia i Texas är själv bedrägeriet.

Herrarna i "Bayou club" i Houston i 25 medlemmar, eller damerna i "Hesitation Club" i Dallas är övertygade om att framtiden tillhör dem, naturligtvis den bästa, skönaste och rikast framtida.

Men när man träffar någon av den får man intrycket, att de tror att Tennessee Williams är en bankir Williams från Tennessee. I ett miljonärsparat, finner man i en glasmonter den klocka som Napoleon bar vid Waterloo bredvid venezianska glaspärlor, som turisterna kan köpa för 100 lire vid Suckarnas bro i Venedig. Det är inte ovanligt att en nybliven miljonär, när har gör upp om en ny villa hos arkitekten även beställer böckerna, räknade mått efter bokhyllorna.

Lögsta medelinkomsten

"Den mest ramskridna staten i Amerika", som Texas älskar att kalla sig motsätter sig med alla medel det sociala framsteget. I denna USA:s rikaste stat är medelinkomsten lägre än i de flesta andra stater i Amerika. Medan den per person är 2.930 dollar i New York, 2.392 i Ohio och 2.098 i Kalifornien så är den bara 2.013 dollar i Texas.

Hans Habe skriver att oljemiljonärer.

Marlon Brando uppträder i sin nästa film som äventyrare i en amorös komedi, alltså i en för honom ovanlig roll. Vem känner igen Brandomimiken på bilden? Den tilldragande dam han uppvaktar heter Rebecca Sand.

skolning och produktiv sysselsättning. Ett enda års dröjsmål med aktiva arbetsmarknadsåtgärder för de många sameungdomar och vuxna, som måste överge renskötseln, kan få

ödesdigra följder. Och här gäller det inte ett års dröjsmål. För många familjer har förslumningsprocessen uppenbarligen pågått sedan tio år eller mera.